

A társadalmi és környezeti tényezők hatása a bűncselekmények elkövetésének alakulására

Bodnár Zsolt

doktorandusz, SZE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

I.

A következőkben azt vizsgálom, hogy a társadalmi és környezeti tényezők milyen összefüggésben állnak a személyiség kialakulásával, és milyen hatással vannak a bűncselekmények elkövetésére. Nem szorul magyarázatra az a kijelentés, hogy az ember társas lény. Ezen megállapításból kiindulva vizsgálom azt, hogy az emberek milyen hatással vannak egymás viselkedésére, erkölcsi, jogi érzékére, ezáltal hogyan formálják egymás viselkedését és személyiségét.

Feltehetjük a kérdést, hogy vajon érvényesül-e a szabad akarat? Ha igen, akkor milyen mértékben? Ha mégsem, akkor melyek azok a körülmények, amelyek érvényesülését akadályozzák?

Kiinduló tézisem *Franz von Liszt* gondolata, amely szerint „*a bűn a tettes személyiségének és az őt a cselekmény pillanatában körülvevő világ sajátos terméke.*” Ezen gondolat alapján ahhoz, hogy valaki a bűnelkövetés útját válassza, két körülmény kell, hogy találkozzon: *egyrészt* az elkövető kialakult személyisége, *másrészt* az őt körülvevő társadalom negatív hatásai.

Alice Miller kutatásai során megállapította, hogy amit gyermekeinkkel teszünk életük első éveiben, tagadhatatlanul visszaüt az egész társadalomra, hogy a pszichózis, a kábítószer-függőség és a kriminalitás nem más, mint a legkorábbi élmények rejtett kifejeződése.¹ A *Kezdetben volt a nevelés* című könyv szerzőjének fenti gondolatai meghatározóak témám szempontjából, mivel nem állít kevesebbet, mint azt, hogy gyermekeink korai rossz nevelésével előidézhetjük, hogy később bűncselekményeket követnek el.

Miller tanulmányának későbbi részében 12 pontban² összefoglalja a gyermekek traumatizálásának következményeit és azt, hogyan hat mindez a társadalomra. Miller szerint a gyermekeknek személyiségük kibontakoztatásához elengedhetetlen a felnőttek megbecsülése, védelme, szeretete, és segítségnyújtása a becsületos viselkedés elsajátításában. Azonban ha életfontosságú szükségleteik kielégítése helyett őket frusztrálják, verik, büntetik, manipulálják, elhanyagolják, megcsalják anélkül, hogy valaki közbelépne, akkor személyiségük integritása tartósan sérül. Ekkor a

¹ Ld. Miller, Alice: *Kezdetben volt a nevelés*. PONT Kiadó, Budapest, 2002. 7-8.

² Uo. 10-12.

gyermekekben egy normális reakció lép fel, például a harag, a fájdalom, de mivel ezeket el kell, hogy nyomja a kíméletlen környezet miatt, támadóit idealizálni kényszerül, és később fiatal kora miatt nem is emlékszik rá pontosan, mit tettek vele. Mégis a düh, a tehetetlenség, a kétségbeesés, a sóvárgás, a szorongás és a fájdalom érzése kifejezésre kell, hogy jusson, vagy úgy, hogy a fiatal a társadalom kárára követ el kriminális cselekményeket, netán népirtást, esetleg romboló, káros hatásokat veti magát alá magát, mint például az alkoholizmus, prostitúció, öngyilkosság, esetleg valamilyen pszichés betegség vagy kábítószer-függőség alakul ki nála.³

A fenti sorokból világosan kiderül, hogy a szülők döntő hatással vannak gyermekük személyiségfejlődésére már a legkorábbi életszakaszokban is. Így előfordulhat, hogy a helytelen neveléssel már a születés után közvetlenül akkora hatást gyakorolnak a még ki nem alakult személyiségre, amelynek következtében gyermekük később akár súlyos bűncselekményeket is elkövet(het).

Alice Miller – e jelenséget tovább vizsgálva – *Katharina Rutschky Fekete pedagógia* (1977) című, neveléssel foglalkozó írásokat tartalmazó gyűjteményéből dolgoz fel néhány olyan esetet/technikát, amely a gyermekek életében akkora traumát okoz, hogy életük során a társadalom, vagy önmaguk ellen fordulhatnak. Leírja, hogyan nevelték és nevelhetik ma is azokat a személyeket, akik épp ezért később a bűncselekmények valamely formájában próbálják meg a régi, már elfeledettnek vélt fájdalmaikat, félelmüket kifejezni. Felhoz továbbá néhány példát arra nézve is, hogy Rutschky szerint miért helyes és méltányos megverni a gyermeket a konokság vétségéért, aki úgy gondolja, ha a gyermek sír, hogy dacoljon, vagy ha kárt okoz, hogy bosszantson, akkor sújtsa rá a bot. Rutschky szerint a makacsság nem más, mint a szülőkkel szembeni hadüzenet, a fiúk meg akarják fosztani az apákat a hatalmuktól, és ez felhatalmazza a szülőket arra, hogy addig üssék gyermeküket, amíg sírva bocsánatot nem kér, és ellenkezését fel nem adja.⁴

A fekete pedagógiáról szóló fejezetben még számtalan példát olvashatunk arról, hogyan lehet egy gyereket fizikai és/vagy lelki terrorral bántani, megalázni, és kegyetlen módszerekkel nevelni. Miller kijelenti, hogy a fekete pedagógiának napjainkban is temérdek áldozata van, akik később az elkövetők szerepét fogják választani. Valószínű, hogy napjainkban is számtalan áldozata van a fekete pedagógiának, akik áldozatból elkövetőkké válhatnak. Társadalmunk számára hatalmas feladat és nagy felelősség az, hogy a gyermekeket testi-lelki erőszaktól mentesen neveljük fel, és mind a családban, mind a tágabb nevelésben fontos alapelv, hogy a fiatalok

³ Miller: *i. m.* 20.

⁴ Uo. 55.

személyiségének kialakulása a lehető legideálisabb legyen, hogy elkerüljék a későbbi sorsszerű elkövetővé válást.

II.

A következőkben megvizsgálom, hogy *Lajtár István* milyen tudományos következtetéseket vont le a kiskorúak devianciája és a média összefüggéseivel kapcsolatban.

Magyarország ma már szinte valamennyi háztartásában van a rádió, televízió, és internet, a legtöbb család két-három tévékészülékkel rendelkezik, gyakran még a gyermekszobában is működik televízió. A média népszerűségének titka, hogy közvetlenül házhoz szállítja a mindennapi világot. Ezáltal világképünk, szokásaink, ízlésünk alakításában igen nagy szerepet játszik, véleményformáló életstílust formáló hatása nemigen vitatható. Lajtár István kiemeli, hogy különösen igaz ez a gyermek- és fiatalok számára, azaz a kiskorúakra nézve, akiknek a világ megismerése iránti igénye, tudásvágya, információéhsége óriási.

A médiának azonban sötét oldala is van. A kiskorúak ugyanis még nem képesek a televízióban látottak megszürésére, mert még nincs kellő tapasztalatuk és nem áll rendelkezésükre kellő ismeret. Életkoruknál fogva nem tudnak kellő különbséget tenni a mese, a látványkeltés és a valóság között. Ezért kijelenthetjük, hogy a gyermekek szocializációjára a média által közvetített negatív értékek, példák, az agresszió, a pornográfia, az ártó élvezeti cikkek reklámozása olyan nagyfokú káros hatással van, amit még a megfelelő szülői és tanári nevelés sem tud megfelelően ellensúlyozni, ezért hatalmas veszélyforrást jelent a kiskorúak személyiségfejlődésére és értékválasztására nézve.

A kiskorúak bűnözésében egyértelműen tapasztalhatóak kedvezőtlen jelenségek, mind a mennyiségi változás, mind a szerkezeti összetétel kapcsán. 2005-ben a statisztikai adatok szerint 17,7%-kal emelkedett a fiatalok, 11,6%-kal pedig a nem büntethető gyermekkorú elkövetők száma, de voltak az országban olyan megyék, amelyekben a növekedés értéke ezt az átlagot kétszeresen is meghaladta. A társas elkövetési mód és a vagyon elleni bűncselekmények dominanciája figyelhető meg. Egyre gyakrabban tapasztalható az indokolatlanul durva, erőszakos elkövetés, mind a dolog, mind a személy elleni erőszakkal kapcsolatban.

A rablások között több fegyveres elkövetés is megfigyelhető, sőt, arra is volt példa, hogy a fiatalok elkövető szándéka, miután a sértett értékeit erőszakkal elvette, a sértett emberi méltóságának megalázására is irányult.

Az életellenes és a többi erőszakos cselekményt többször a nagyfokú agresszivitás, a kegyetlen végrehajtási mód, a durvaság, a motiváció hiánya

jellemzi, a tettesek egyre gyakrabban rendkívüli elvetemültséget, brutalitást tanúsítanak. Amikor ilyen sajnálatos eset történik, akkor a média nagy nyilvánoságot biztosít a bűncselekmények közlésére, viszont felelőssége nem szokott felmerülni annak ellenére sem, hogy az esetek meghatározott százalékában legalább közvetett módon tetten érhető, mivel közvetlenül a családokhoz viszi az erőszakot, ezáltal hétköznapivá, megszokottá, áruvá, tömegméretű fogyasztási terméké teszi azt.

A gyerekek akarva-akaratlanul a felnőtteknek szánt tartalmú műsorok nézőivé válnak, ezáltal betekintenek egy olyan világba, ahol az erőszak gyakran erkölcsileg dicséretes tettként a konfliktuskezelés egyetlen üdvözítő és hatékony módja, továbbá elmosódik a határ a pozitív és negatív hős között.

A gyermekeknek készített rajz- és mesefilmek is óriási változáson mentek keresztül, bennük egyre több harci és erőszakos jelenetet figyelhetünk meg. Az agresszió elfogadott, megengedett, mulatságos, szórakoztató és következmények nélkülivé vált. Miután ezek tartalma az érzelmeken keresztül hat, ezért az ilyen típusú animációk sem mentesek a gyermekek személyiségét károsító hatásoktól. Ez előidézhetheti a kiskorúaknál, hogy ne ismerjék fel a határt a diákcsíny és a bűncselekmény között, hogy jó „heccnek” tartsák az egyes cselekmények végrehajtását, és ne számoljanak következményeivel, várható szankcióival.⁵

A következőkben a fenti következtetések tükrében vizsgálok néhány valóságban megtörtént bűncselekményt. A sajtóbeszámolók hatására világossá vált, hogy egy-egy labilisabb személyiségű bűnelkövető számára követendő példává vált valamely konkrét sorozat főszereplője. Számos elkövetett bűncselekmény – még gyilkosság is – a televíziós képsorokkal megegyező másolatnak bizonyult.

Egy konkrét példa: a *Doomsday Flight* című filmben – melyet az NBC 1966-ban vetített – a zsaroló bombát helyez el egy repülőgép fedélzetén és ötszázezer dolláros váltságdíjat kér a légitársaságtól az utasok és a személyzet életéért cserébe. Az első bombariadóra már a film vége előtt sor került, a következő napokban pedig több mint húsz hasonló zsarolási eset történt az USA-ban. A film vetítése előtt a pilóták szakszervezete ellenezte azt, attól tartva, hogy a moziban bemutatott fikció hasonló cselekedeteket vált majd ki a valóságban is. Félelmeik teljes egészében beigazolódtak. Két évvel később az ausztrál televízió is bemutatta ezt a filmet, hasonló drámai következményekkel.⁶ A televízió által közvetített kegyetlen, agresszív cselekmények tehát valóra válhatnak, ahogy a fenti példából is láthattuk.

⁵ Lajtár István: A kiskorúak devianciája és a média összefüggései. A média hatása a gyermekekre és fiatalokúra. III. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, 2006. 114-116.

⁶ Vö.: Frydman, Marcel: *Televízió és agresszió*. Pont Kiadó, Budapest, 1999. 11-12.

Most néhány mondat erejéig foglalkozunk a média egy másik jelentős területét alkotó internet, és azzal szoros összefüggésben a számítógép hatásaival! Napjainkra a számítógépek, telefonok számos formában megjelennek a családoknál, ahol nem ritka, hogy a gyermekek, fiatalok profin kezelik a gépeket, amiket a szülők nagy részben alig ismernek. Vajon hova vezet a gyermekeknél, fiataloknál az ellenőrizetlen tudás felhasználása? Ezt szemlélteti tanulmányában Lajtár István.

A kiskorúakat érintően ez a terület két szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt, a gyermekek, fiatalok a számítógépet nemegyszer arra használják, hogy segítségével bűncselekményt kövessenek el, számlákat, okiratokat hamisítsanak, ezek készítésére alkalmas programokat fejlesszenek ki, jogtalanul megszerzett jelszavak felhasználásával számítógépes rendszerekbe lépjenek be, esetenként közérdekű üzemként működő internetszolgáltatók tevékenységét megbénítsák. Másrészt, azzal a veszéllyel is számolni kell, hogy elérhetővé teszi negatív tartalmú információk megismerését is a gyermekek és a fiatalok számára. A pornográfia és még számos többféle olyan káros információ is fenyegeti őket, mint például az agresszív tartalmú weboldalak és különböző, egészségre ártalmas anyagokat reklámozó, továbbá fajgyűlölő, uszító jellegű írások.⁷

A gyermekek, fiatalok számítanak a legveszélyeztetettebb korosztálynak, mivel a megismerési vágyuk, kíváncsiságuk hatalmas, és ahogy láhattuk, megvan a lehetőségük, tudásuk arra, hogy a világról, környezetükről többek között a televíziós, internetes csatornákon keresztül ismereteket szerezzenek. Gyakran azonban olyan tartalmú anyagokat kapnak/találnak, amelyek negatív irányban befolyásolhatják világnézetüket, gondolataikat, ezáltal cselekedeteiket, amelyek akár bűncselekmények elkövetésére is készíthetik őket.

A következőkben a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztályának 2012-es tájékoztatójának egyes adatai kerülnek bemutatásra, amelyben pontos számadatok szerepelnek a 2011-es évvel kapcsolatban a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről.

2011-ben a 112 895 ismertté vált bűnelkövetőből 11 034 fiatalok (9,77%), 2 714 gyermekkorú volt.⁸ Ha bűncselekménycsoportok szerint vizsgáljuk a statisztikát, megfigyelhetjük, hogy ugyanebben az évben a gyermekkorúak által elkövetett 2 714 esetből 1 661 (61,20%) vagyon elleni bűncselekmény, így elsősorban lopás, betöréses lopás, és rablás volt. Jelentős volt még ugyanakkor a közrend elleni (elsősorban garázdaság) és a személy elleni bűncselekmények elkövetési száma is esetükben. 2011-ben 347 esetben

⁷ Ld.: Lajtár: *i. m.* 117.

⁸ *Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről (2012)*, <http://www.mklu.hu/repository/mkudok7746.pdf>, 11. (letöltés ideje: 2013.03.15.).

követett el gyermekkorú személy elleni bűncselekményt, ezen a kategórián belül elsősorban a szándékos testi sértések száma volt magas (8,47%).⁹

Ugyanezeket a kategóriákat tekintve a fiatalkorúaknál, az adatok még riasztóbb képet festenek. 2011-ben az összes ismert vált bűnelkövető 9,77%-a fiatalkorú volt (összesen 11 034 fő). Ők elsősorban – a gyermekkorúakhoz hasonlóan – vagyon elleni bűncselekményeket követtek el (5 942 esetben), de a fiatalkorúak körében a közrend és személy elleni bűncselekmények száma is igen magas volt. 13 esetben (0,12%) fiatalkorú követett el szándékos emberölést, 723 esetben (6,55%) szándékos testi sértést.¹⁰

III.

A következő részben megvizsgálók és elemzek két olyan anyagot, amely a bűncselekmények elkövetésével gyakran kapcsolatban hozható, nevezetesen a kábítószer és az alkoholt. Ezek hatása indokolta azt, hogy a büntetőjog is külön figyelmet fordítson rájuk, és szabályozza azok bűncselekményekkel kapcsolatos kérdéseit.

Amikor a büntetőjog az alkohol- és drogfogyasztás kérdésevel szembesült, arra kellett választ találnia, a hozzájuk kapcsolódó egyes jelenségek sértettek vagy veszélyeztetettek-e valamilyen, a büntetőjog rendszerében már védetté nyilvánított jogi tárgyat, és hogy szükséges-e új jogi tárgy bevezetése. Ahhoz, hogy erre választ tudjon adni a jogtudomány, ezen anyagok hatásaiból kellett kiindulni.

Az alkohol és a kábítószer (bódító hatású anyagok) közös jellemzője, hogy használatuk az emberi tudatot befolyásolja. Ez a befolyásolás a központi idegrendszer működését változtatja meg, és időszakosan, nem kizárhatóan véglegesen kihathat az agyi működésre, az érzékelésre, észlelésre, a helyzetértékelésre, a helyzetekre adott válaszokra is. Ezáltal azt eredményezi, hogy a kívülállók számára az alkohol vagy drog hatása alatt állók a megszokottól eltérő magatartásformákat produkálnak, mivel az ingerek mesterségesen módosulnak és az arra adott reakciók jelentékenyen eltérhetnek az általában elvártaktól. Természetesen ez az eltérő magatartás, viselkedés önmagában, izoláltan jelentkező, nem lehet értékítélet tárgya. Ha viszont különböző társas, társadalmi viszonyokban jelenik meg, és a másik ember vagy a társadalom jogilag védett érdekének a sérelmével, illetve veszélyeztetésével jár/járhat, a büntetőjog nem maradhat tétlen vele szemben.¹¹

⁹ Ld. *Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalkorúak...* 15.

¹⁰ Uo. 24.

¹¹ Fülöp Ágnes – Grád András – Müller Mária: *Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények*. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest 2000. 29-30.

Így amikor azokat a társadalmi és környezeti tényezőket vizsgálom, amelyek hatással vannak a bűncselekmények elkövetésére, akkor vizsgálom kell e két tényező hatásait is. Ezt két szempontból is meg kell tennem, egyrészt vizsgálom kell az alkohol- és drogfogyasztás szabályozását a Büntető Törvénykönyvben, azt, hogyan és miért szabályozza a törvénykönyv ezeknek a szereknek fogyasztását önmagában megvalósuló bűncselekményekként. Másik szempontból azt, hogyan és milyen módon van hatással az alkoholos és kábítószeres befolyásoltság vagy ezen anyagok megszerzése a bűncselekmények kiváltásának és elkövetésének katalizátoraként.

Az önhibából eredő ittas vagy bódult állapotot Büntető Törvénykönyvünk¹² (a továbbiakban: Btk.) rendszertanilag a IV. fejezetben, a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok keretében 'A kóros elmeállapot' cím alatt szabályozza. A 17-18. § mondja ki a következőket:

„17. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a bűncselekmény következményeinek a felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

18. § A 17. § nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el.”

A fenti szakaszokból világosan láthatjuk, hogy a jogalkotó kizárja a büntethetőség köréből azokat az eseteket, amikor az elkövető képtelen cselekménye következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék az elmeműködés kóros állapota miatt. A fentiek alól kivételt képeznek a 18. §-ban meghatározott elkövetők, akik cselekményüket önhibájukból eredő ittas vagy bódult állapotban követik el.

Ezzel kapcsolatban a következőket fogalmazza meg a 'Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények' című könyv. Ha valaki bűncselekményt követ el ittas vagy bódult állapotban, az többlet szankcióval jár, mivel ezen anyagok vonatkozásában vitán felüli az álláspont, hogy a büntetőjognak nem szabad közömbösnek lennie aziránt, hogy ezen anyagok hatására az ember könnyebben „vállalkozik” büntetendő cselekmény/cselekmények elkövetésére, mivel az elkövető ilyen irányú döntését elősegíti azzal, hogy kritikai érzéke deformálódik, helyzet-felismerési képessége lassúbbá válik, a környező világról alkotott képe átalakul.

¹² 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről.

Ezért szükséges, hogy különbséget tegyünk tiszta tudattal és valamely szer által befolyásolt tudattal elkövetett bűncselekmény vizsgálatakor, mert az elméletnek egymás mellett kellett alkalmaznia azt, hogy az elkövető javára értékelje, ha a bűncselekményt kóros elmeállapotban és terhére rója, ha alkoholos vagy bódult állapotban követi el.¹³

Miután röviden elemeztem a Btk. Általános Részének alkohollal és a kábítószerrel kapcsolatos rendelkezéseit, tekintsük át a különös részi tényállásokat is! Ahogy a fentiekben már kiemeltem, az alkohol és a kábítószer nagy hatással vannak az ember adott szituációban tanúsított reakcióira, gondolkodására, és viselkedésére is. Ezért a jogalkotó szükségesnek látta, hogy az alkohollal és a kábítószerrel összefüggő tényállásokat a különös részben is szabályozza.

Először tekintsük át a Btk. XXII. fejezetében szabályozott járművezetés ittas, illetve bódult állapotban tényállását!

„Járművezetés ittas állapotban

236. § (1) Aki ittas állapotban vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású úszólétesítményt vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton gépi meghajtású járművet vezet, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált

d) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.

(3) Aki ittas állapotban nem gépi meghajtású úszólétesítmény vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű vezetésével a (2) bekezdésben meghatározott következményt idézi elő, az ott tett megkülönböztetés szerint büntetendő.

Járművezetés bódult állapotban

237. § (1) Aki a szeszes ital fogyasztásából származó alkohol kivételével vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású úszólétesítményt vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton gépi

¹³ Ld.: Fülöp-Grád-Müller: *i. m.* 37.

meghajtású járművet vezet, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált,

d) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.

(3) Aki a szeszes ital fogyasztásából származó alkohol kivételével vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem gépi meghajtású úszólétesítmény, vagy közúton, illetve közforgalom előtt el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű vezetésével a (2) bekezdésben meghatározott következményt idézi elő, az ott tett megkülönböztetés szerint büntetendő.”¹⁴

A járművezetés, függetlenül attól, hogy milyen közegben (közúton, vízen vagy levegőben) történik, fokozott veszéllyel járó tevékenység. Ennek ellenére a közlekedésre szükségünk van, így az általa biztosított előnyökért vállalni kell a kockázatokat, nevezetesen azt, hogy akár az emberek élete, testi épsége, vagyona is veszélybe kerülhet. Így a fenti szabályoknak az a fő célja, hogy a sérelmek lehetőségeinek és ezen keresztül tényleges számának minimálisra csökkentése megtörténjen. Ezt az adott terület foglalkozási szabályainak megalkotásával valósítja meg a jogalkotó.

Ahogy már írtam, az alkohol és drog hatását a központi idegrendszerre fejti ki. Így *„kijelenthetjük, hogy ezek a szerek általánosságban hátrányosan befolyásolják azokat a képességeket, készségeket, amelyekre a közlekedés során szükség van, és hátrányosan alakíthatják az ember személyiségét, ami pedig a közlekedési helyzetekhez kapcsolódó döntési folyamatok szempontjából meghatározó.”*¹⁵ Következetesnek kell tehát tekintenünk, hogy a büntetőjog tilalmazza a bódult állapotban való vezetést, és ennek keretében olyan tényállást alkot, ahol már maga a közlekedésben alkoholtól vagy kábítószerektől befolyásolt állapotban történő részvétel is bűncselekménynek számít. Ha pedig *„az ilyen állapotban lévő gépjárművezető olyan közlekedési balesetet okoz, amelyben más legalább súlyosan megsérül, a sérülés*

¹⁴ 2012. évi C. törvény.

¹⁵ Fülöp-Grád-Müller: *i. m.* 66.

mértékétől, illetve bizonyos körülmények között a sérültek számától is függően, a közlekedési bűncselekmények legsúlyosabban büntetendő alakzatát valósítja meg.”¹⁶

A következőkben egy rövid áttekintését nyújtom a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknek, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a Btk. Különös Részében milyen típusú cselekményeket, és miért pönalizál a jogalkotó.

A Btk. rendszertanilag a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket a XVI. fejezet (közrend elleni bűncselekmények), ezen belül is a IV. cím (A közegészség elleni bűncselekmények) alatt a 'Visszaélés kábítószerrel' cím alatt tartalmazza (282-283/B tényállások). Csupán érintve a fő csoportosításokat, „három önállóan elkülönülő elkövetési forma: a termelői típusú, a forgalmazói típusú magatartások és a fogyasztás. A hozzájuk kapcsolódó további magatartástípusok: a fizikai bűnsegély egyik formája és az előkészület szubjektív formái.”¹⁷

Ahogy a fentiekből kiderül, a büntetőpolitika a kábítószerrel kapcsolatosan a lehető legteljesebb, ún. zéró-toleranciát jelentő szabályozás elvét követi. Ennek két nyomós indoka is van. Egyrészt, az emberek egészségi állapotára súlyos negatív hatása van a kábítószereknek, fogyasztásuk például károsítja az idegrendszert, pszichikai függést okozhat, és nem ritkán halálhoz is vezethet. Másrészt, a kábítószerre egy hatalmas, kontinenseken átívelő, kiterjedt bünszervezetek által átszőtt piac is épül.

A *Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának* tájékoztatója azokat a különböző bűncselekmény-típusokat járja körül, amelyek a kábítószerrel összefüggő bűnözés általános címszava alá tartozhatnak. Fontos tudni, hogy az átlag populációval összehasonlítva, a bűnelkövetők körében magas a kábítószer fogyasztók száma, illetve a fogyasztók gyakran követnek el bűncselekményeket.

A kábítószer és a bűnözés közötti összefüggéseket azonban sem egyszerűnek, sem lineárisnak nem tekinthetjük. Nem is egyetemes: sok visszaeső bűnelkövető nem érintett a kábítószer-használatban, a függő kábítószer-fogyasztók közül pedig sokan semmilyen bűncselekményt nem követnek el. A bűncselekmények elkövetése és a kábítószer-használat között ilyenformán egymást kölcsönösen erősítő kapcsolat állhat fenn, amelynek értelmében a deviáns bűnözői szubkultúrában részt vevők fokozottan ki vannak téve a kábítószer problémák kialakulásának, a kábítószer-problémákkal küzdőket pedig jobban fenyegeti a bűncselekményekben való részvétel veszélye.

¹⁶ Fülöp-Grád-Müller: *i. m.* 67.

¹⁷ Uo. 64.

A „kábitószerrel összefüggő bűnözés” kifejezés alá az alábbi bűncselekmények négy típusát sorolja a tájékoztató:

- (A) *Pszichofarmakológiai bűncselekmények*
- (B) *Gazdasági kényszerből elkövetett bűncselekmények*
- (C) *Szervezett bűnözés*
- (D) *Kábítószerrel kapcsolatos törvénysértések*

Az (A) *pont*hoz tartoznak

- azok a bűncselekmények, amelyeket pszichoaktív anyag hatása alatt, az anyag akut vagy krónikus használata következtében követnek el. Ezen anyagok alkalmi vagy tartós használata agressziót és erőszakos cselekményeket eredményezhet azáltal, hogy a következő hatásai lehetnek: ingerlékenység, félelem/paranoia, a gátlások hiánya, drasztikus hangulatváltozások, és csökkent ítélőképesség, amelyek bármelyike bűnöző magatartáshoz vezethet.

Fontos, hogy azokat a bűncselekményeket is ehhez a kategóriához soroljuk, amelyeket az áldozat saját kábítószer használata váltott ki, például a pszichoaktív anyagok hatása alatt lévő ember sérelmére elkövetett szexuális zaklatások, illetve az olyan rablások vagy támadások, amelyeket az áldozat cselekvőképességének kábítószer használatból eredő hiánya tesz lehetővé.

Az eddigi kutatások sok esetben alátámasztják azt a nézetet, miszerint a pszichofarmakológiai kiváltott bűncselekmények, különösen az erőszakos cselekmények között szoros kapcsolat van.

A (B) *pont* alatt a következők értendők:

- a drága drogok valamelyikétől való függés oda vezethet, hogy a használók a drogok megszerzéséért kényszerből bűncselekményeket követnek el. Ilyenek például a kábítószer árusítás vagy a prostitúció, illetve ide tartoznak a nyereségvágyból elkövetett bűncselekmények, a bolti lopás, rablás, betörés – az ilyen elkövetők olykor a fizetséget is kábítószerben kapják.

A (C) *pont* ismérvei a következők:

- itt leginkább az illegális kábítószerpiacok működtetésén belül fellépő szervezett bűnözéssel kapcsolatos tevékenységek, a kábítószer kínálat, elosztás és használat keretében elkövetett erőszakos cselekmények jellemzők (pl. tettelegesség, emberölés). Itt az erőszakot, mint stratégiát különféle helyzetekben vetik be, például területi vitákban a csalásért kirótt büntetésben, a tartozás behajtásában, illetve a rendőrséggel való összecsapásokban. Az erőszak átható jelenléte a kábítószer piacokon növelheti annak valószínűségét, hogy a kábítószer-használók erőszakos cselekmények elkövetőivé vagy áldozataivá válnak.

A (D) *pont*hoz tartozik

- a kábítószerrel kapcsolatos jogszabályok megsértése, amelybe beletartozhatnak a kábítószer törvények megsértései (kábitószer használat, birtoklás, termesztés, előállítás, behozatal és kereskedelem), de más kapcsolódó büntetendő cselekmények is, mint például a pénzmosás. és a kábítószeres vezetés is.

Ez a kategória látszólag a kábítószeres és a bűnözés közötti kapcsolat lényegét tekintve különbözik az A, B és C pontokban tárgyaltaktól: ebben az esetben a kábítószeres és a bűnözés között a törvényben szereplő meghatározás teremt kapcsolatot, nem az, hogy az egyik viselkedés bármilyen hatással van a másikra.

Nagyon fontos e kábítószeres illegális helyzetét is figyelembe venni, mivel ez a tényező is szerepet játszik a kábítószerpiacon mutatkozó erőszakos cselekményekben, és a kábítószerárak emelkedése révén súlyosbíthatja a gazdasági indíttatású bűncselekményeket.¹⁸

IV.

Számos bizonyíték áll rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy az alkoholfogyasztás és az erőszakos bűncselekmények elkövetése között lineáris összefüggés mutatható ki. A lerészegedések gyakorisága növeli az erőszakos cselekményekben való aktív vagy passzív részvétel kockázatát. Azokban az országokban, ahol az alkoholfogyasztás gyakori részegség formájában ölt testet, ott a populációs kutatások is kimutatták, hogy összefüggés áll fenn az egy főre eső alkoholfogyasztás emelkedése és az erőszakos cselekmények elkövetése között.

A bűnüldözési statisztikák jól mutatják az alkohol-fogyasztással összefüggő jogellenes cselekmények magas számát. Az OLEF (Országos Lakossági Egészségfelmérés) 2003-as adatai is alátámasztják az alkoholfogyasztás káros hatásait. A felmérés során a megkérdezett férfiak 18,9%-a (fiataloknál a megkérdezettek 20%-a) számolt be alkoholfogyasztásból eredő egyszeri vitáról, veszekedésről, 5,4%-a tettlegességről, és további jelentős részük sérülésről vagy anyagi természetű kárról az adatfelvételt megelőző egy éves időszakból.

A magyar statisztikát tekintve, az ENYÜBS (Egységes Nyomozóhatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztika) 2007-es adatai szerint az adott évben ismertté vált 116 161 elkövetőből 21 345 esetben (18,3%) az

¹⁸ *Célpontban a kábítószer – A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának tájékoztató kiadványa, 2007/2. szám, <http://www.emcdda.europa.eu> (letöltés időpontja: 2013.03.17)*

alkoholfogyasztás és a bűncselekmény elkövetése között közvetlen okozati kapcsolat állt fenn.¹⁹

V. Konklúzió

Tanulmányomban vizsgáltam a környezet és a társadalmi tényezők egyes, kiragadott összefüggését a bűncselekmények elkövetésével. Természetesen a tanulmány terjedelme miatt nem térhettem ki még számtalan olyan fontos környezeti/társadalmi tényezőre, mint például a lakókörnyezet, az iskolai végzettség szerepe, a szabadságvesztés szerepe, de ugyanígy a pozitív tényezők szerepére sem volt lehetőségem kitérni, mint például a pozitív példa, a helyes nevelés. Ebből a rövid áttekintésből is világossá vált azonban számomra, hogy környezetünkben, társadalmunkban számtalan olyan tényező létezik, amely pozitív vagy negatív irányba mozdíthatja az egyének törvénytisztelő magatartását.

Függetlenül a kortól, nemtől, származástól, olyan világ vesz minket körül, mely a nap minden egyes percében közvetve vagy közvetlenül pozitív vagy negatív hatásokkal a bűncselekmény elkövetését elősegíti, vagy megakadályozza.

A mi feladatunk felismerni embertársaink és a magunk személyiségére ható, romboló és építő hatásokat, és az előbbieket megakadályozva, az utóbbit erősítve tenni a lehető legkevesebb bűncselekmény elkövetésének érdekében.

Fontos továbbá, hogy felismerjük, a bűncselekmények elkövetése független a származástól, mivel minden embert tengernyi hatás ér és ezek a hatások együttesen döntenek el, hogy valaki bűncselekményt követ el vagy sem.

A következőkben egy olyan empirikus kutatást ismertetek, amelyben konkrét családoknál vizsgálták, hogy különböző környezeti és társadalmi tényezők milyen összefüggésben állnak a bűnözés alakulásával. Az MTA Szociológiai Intézete által folytatott, a társadalmi reprodukciós folyamatokat és a szociálpolitikát vizsgáló kutatáshoz csatlakozott Gönczöl Katalin, aki az eredményeket a *Bűnös szegények* című könyvében közzé is tette.

A kutatás keretében 123 olyan családról gyűjtöttek három generációt átfogó vizsgálati anyagot, amelyeknek két vagy több tagja volt már büntetve, vagy a vizsgálat időpontjában büntetőeljárás folyt valamely családtag ellen.

A kutatásban részt vett 123 családot két csoportba lehet osztani. Az első csoportba 69 olyan családot soroltak, amelyben fiatalkorú (14-18 éves) személy ellen a vizsgálat időpontjában büntetőeljárást folytattak, és rajta

¹⁹ *Alkohol-politika és alkohol-stratégia*, 2009.

<http://www.eum.hu/egeszsegpolitika/koncepcioik-vitaanyagok/alkohol-politika>, 25-26.

kívül a családban már más is összeütközésbe került a törvénnyel. A másik csoportban 54 olyan – a vizsgálat időpontjában szabadságvesztés büntetését töltő – többszörös visszaeső volt, akiknek családjában még legalább egy büntetett előéletű személy élt.

A családok jogi státusát tekintve, a vizsgált családfők között a társadalmi átlagnak több mint ötszöröse (27,6 %) az elváltak aránya. Gyakori a többcsaládos, ezen belül a kettőnél több generációs együttélési forma, a családok 25%-ában három-négy generáció él egy fedél alatt. Ezt inkább jobban nehezíti az a tény, hogy a családok 41%-ának négy vagy ennél is több gyermeke van. Ez utóbbi kategóriának a felében – az összes vizsgált család 21,2%-ában – a gyermekek száma hét vagy ennél is több. A munkamegosztás tekintetében is megmutatkozik a társadalmi átlagtól való negatív eltérés. A segéd munkások aránya a családfők körében 48,9%, míg a népességben az 1980-as években 10-12% körül alakult a mezőgazdasági munkát végző szakképzetlen munkások aránya. Egyébként a családfők 91,7%-a fizikai munkával tartja el családját.

Az iskolai végzettség tekintetében is a fentiekhez hasonlóan alakulnak az arányok. A családfők 38,1%-a nem rendelkezik – az egyébként kötelező – 8 osztályos végzettséggel és csak 25,7%-nak van az általános iskolainál magasabb végzettsége. A vizsgált családok felnőtt tagjainak iskolai végzettsége, a foglalkozási struktúrában elfoglalt helye magyarázza az átlagostól eltérő rossz anyagi viszonyokat, amelyet jól példáz a lakásviszonyok helyzete. A kutatásban résztvevő családok 39,8%-ánál, a lakás csupán cselédlakás, szükséglakás, pincelakás, putri, nem lakás céljára szolgáló helyiség, épület, természetesen komfort nélküli. A családoknak alig több mint egyharmada él normális körülmények között.

A vizsgálatban részt vevő családokban az aktív keresőkre jutó inaktív családtagok aránya közel háromszorosa volt az országos átlagnak. Az 1980-as népszámlálás adatai szerint 100 aktív keresőre 73 inaktív és eltartott jutott, a megvizsgált családoknál ez a szám viszont 200.

A kutatás során vizsgálták a deviáns viselkedési formákat, amelyek halmozottan fordulnak elő és ennek káros anyagi és erkölcsi hatása is hatalmas ezeknél a családoknál.

A vizsgálat kritériumaként előírt büntetett előélet a 123 családból összesen 316 embert érintett. Az alkoholizmus, az öngyilkosság, a szerzett elmebetegség a családok 65,9%-ára jellemző. Ebben a körben az elkövetett bűncselekmények több mint a fele vagyoni jellegű, de ezek túlnyomó többsége olyan csekély anyagi haszonnal jár, hogy a létfeltételek javítására alkalmatlan, különösen akkor, ha veszteségként számításba vesszük a büntetésenként kifizetendő összegeket és a szabadságelvonás miatt kiesett munkaidőt. A vagyon elleni bűncselekmény tehát ebben a társadalmi

rétegben nem hoz profitot, legfeljebb alkalmi szükségletek kielégítésére alkalmas.

Ebben a közösségben minden harmadik 14 éven felüli tag rendszeres ivónak vagy alkoholistának vallotta magát, a családok 15%-ában a közösség megítélése szerint három és ennél több személy alkoholistá. Ebből következik, hogy a számítások szerint a vizsgált családokban az alkoholra fordított összeg eléri a család élelemre költött kiadásainak a felét, a családok összjövedelmének 20-30%-át.

A szerző kiemeli, hogy e családok nem reprezentálják sem a bűnözőket, sem a létező szegényeket. Esetünkben a két társadalmi jelenség sajátos keresztmetszetében létrejött marginális csoportról van szó.²⁰

A fenti kutatás világosan alátámasztja a tanulmányomban vizsgált negatív társadalmi tényezők, devianciák szoros összefüggését a bűncselekmények elkövetésével. A kutatási eredmények közül egy nagyon fontos ténnyel idézek a tanulmányból. *„Mielőtt azonban az olvasó ezekből az adatokból arra következtetne, hogy a több generáción keresztül bűnöző családok vizsgálatából cigánykutatási eredményekhez jutottam, meg kell jegyezni, hogy a megkérdezett családok közül csak minden ötödikben találtam olyan felnőtt személyt, aki cigány származásúnak vallotta magát.”*²¹

A fenti kutatás megerősítette azon következtetéseimet, amelyek szerint a környezeti, társadalmi tényezők alkalmasak arra, hogy mint külső hatások, pozitív vagy negatív irányban befolyásolják a jogszabályokkal kapcsolatos attitűdöt – származástól függetlenül.

²⁰ Ld.: Gönczöl Katalin: *Bűnös szegények*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991. 150-157.

²¹ Uo. 150-157.

